

Thử bàn về một vài hình thức “bạo lực” trong nhà trường

ThS. Võ Thị Tường Vy

Đại học Sư phạm TP.HCM

Theo cách tiếp cận của tác giả trong bài viết này, bạo lực trong nhà trường chính là những tác động từ những người đang công tác tại trường học đặc biệt là thầy cô giáo, quản nhiệm, bảo mẫu... gây tổn thương về thể chất hoặc tinh thần của trẻ. Những tác động được tác giả đề cập chính là những thái độ, lời nói, hành vi của người lớn trong nhà trường gây ảnh hưởng xấu và tác động sâu sắc, lâu dài đến tâm hồn của trẻ. Như vậy những tác động bạo lực đến từ bạn bè, gia đình và xã hội người viết sẽ không đề cập đến.

Gần 15 năm công tác tại trường phổ thông, người viết mong muốn được chia sẻ những điều mắt thấy, tai nghe và cảm nhận của cá nhân mình chứ chưa có một nghiên cứu khoa học về thực trạng bạo lực ở trường phổ thông.

Án tượng đầu tiên về bạo lực học đường đó là chương trình học buồn tẻ, nhồi nhét, học sinh bị ép buộc phải học những điều mà mình hoàn toàn không có hứng thú trong một thời gian dài. Để giữ trật tự trong những giờ như thế những luật bất thành văn của thầy cô giáo và của quản nhiệm được thiết lập. Học sinh chỉ cần vi phạm những lỗi như nói chuyện, thiếu tập trung và không theo dõi bài, không thuộc bài, không làm bài tập... có thể bị ghi vào sổ kỷ luật hoặc sổ đầu bài và như thế hình phạt là không tránh khỏi. Hình phạt có thể là đánh, phạt đứng hoặc những lời nhận xét không dễ chịu chút nào. Tất nhiên hình thức kiểm soát này có những ưu điểm của nó nhưng nhược điểm không phải là không tính đến. Thử đặt vào vị trí của một học sinh đã không có hứng thú với môn học, lại thường xuyên bị những tác động tiêu cực như khiển trách, xúc phạm, ép buộc, bị đánh... Chính những tổn thương được tích lũy từ ngày này qua tháng nọ đã gây cho trẻ cảm giác mệt mỏi kéo dài, căng thẳng vì thường xuyên chịu áp lực và phải đối phó. Đã không ít lần học sinh xuống tham vấn vì những cơn đau tâm lý trong những giờ học mà em đó sợ hãi. Bản thân tôi cũng đã chứng kiến học sinh kiên quyết đòi đòi giáo viên vì những tác động tiêu cực của giáo viên này. Tôi hoàn toàn không có ý đổ lỗi cho giáo viên nhưng sau khi tìm hiểu cặn kẽ thì nguyên nhân của sự việc chính là giáo viên thường xuyên dùng những lời nói thiếu thiện chí với trẻ. Cũng có thể động cơ của giáo viên là tốt, nhưng hình thức biểu hiện của lời nói là không đúng. Cô giáo này thường dùng những lời nhận xét như *“mấy người mà học gì, chỉ lo chơi”*, *“vô lớp mấy người tôi hết muốn dạy”*, *“trong lớp này tôi không thấy ai học cho ra hồn cả”*...

Những câu nói này không những triệt tiêu sự nỗ lực, cố gắng của trẻ mà còn ám thị trẻ, làm trẻ nghĩ rằng mình thật sự quá tệ. Trẻ sẽ không cần cố gắng vì không có niềm tin vào bản thân mình vào điểm tựa của mình (thầy cô giáo). Trẻ tỏ ra nhút nhát, bi quan, buồn chán... từ đó dẫn đến buông xuôi, mặc kệ, vô cảm... Hậu quả là rất lớn chỉ với những lời nói tưởng chừng như vô hại của thầy cô giáo. Đã có lần trong một tiết học, tôi thật tình khen một học sinh học rất xuất sắc trước lớp là tôi rất tự hào về năng lực cũng như thái độ học tập của em ấy. Cuối giờ học hôm ấy, cậu học sinh đó lên với gương mặt rất xúc động, khóc và nói với tôi cậu ấy bị đã bị xúc phạm bởi sự so sánh và chê bai của thầy cô giáo khác như thế nào. Cậu ấy nói: *“giá như thầy công nhận em dù chỉ một chút thì em đã không bị tổn thương như thế này cô ạ!”*. Thú thật, tôi rất bàng hoàng vì trong một học sinh có năng lực tư duy rất tốt lại bị tổn thương vì sự chê bai của thầy cô giáo lớn đến như vậy. Có lẽ, thầy giáo ấy cũng không nghĩ được rằng những nhận xét mang tính công kích, so sánh, nhận định xấu... lại làm tổn thương học trò đến vậy. Vậy thì thầy cô giáo không được quyền phê phán học trò ư? Tôi hoàn toàn muốn chia sẻ là ta có thể phê phán, nhưng lời lẽ mang tính xây dựng, hướng dẫn và khích lệ. Học sinh có thể học không tốt một môn học nào đó nhưng học sinh cần phải được học bài học tin vào bản thân mình, vào những nỗ lực khắc phục khó khăn của chính em ấy.

Để minh chứng cho những dòng chữ này tôi xin dẫn ra một trường hợp khác mà tôi đã gặp. Trong khi tôi đang giảng bài trên lớp, một học sinh lớp 10 không hề ngồi yên, dù chỉ là 5 phút. Bạn bè bên cạnh không thể tập trung vì hành động của bạn mình. *(Tôi biết đây là học sinh cá biệt, hầu như tất cả các giờ học em ấy đều bị nêu tên trong sổ kỷ luật và bị la rầy, chép phạt, phạt đứng, bị đánh, cam kết... Bản thân các thầy cô cũng rất bức mình vì thái độ thiếu cộng tác của học sinh này)*. Quả thực, tôi cũng không hài lòng. Làm chủ cảm xúc, tôi thử tìm cách tiếp cận khác. Tôi nghiêm nét mặt và mời học sinh này lên bàn giáo viên. Học sinh lên bảng và đang cố tìm cách tự vệ (vẻ mặt lạnh lùng, ương bướng) để đề phòng trước sự tấn công của tôi. Biết được điều này, tôi cư xử ngoài mong đợi của học trò. Thay vì tôi sẽ la... tôi nói thật nhỏ *“bị thầy cô la nhiều chắc em bị tổn thương lắm phải không? Cô hiểu, cô tin em và mong rằng em cộng tác với cô”*. Gương mặt cậu học sinh ấy chùng xuống, cậu được cho về chỗ ngồi. Ra chiều suy nghĩ, lần đầu tiên tôi thấy cậu ấy không quậy phá trong thời gian khoảng 5 phút. Cứ thế, những lần sau cậu học trò xin gặp tôi và từ từ tôi đã giúp học trò của tôi lấy lại niềm tin vào chính bản thân mình. Tôi chia sẻ câu chuyện này, chỉ muốn nói lên một cảm nhận, xin đừng đánh mất lòng tin vào các em.

Một hình thức bạo hành tinh thần nữa mà tôi suy nghĩ mãi vẫn không tìm ra dụng ý tốt của nó là gì, chính là hành động xé tập, xé bài, xé sách của học trò. Tình huống này có thể xảy ra khi học trò đọc truyện, làm việc riêng trong giờ học hay không làm bài, không chép bài. Xé bài kiểm tra thường diễn ra khi học sinh quay cóp. Lý do chính cho hành động này theo một số thầy cô giáo là do không kiểm chế được cơn giận dữ của mình, một số thầy cô giáo cho rằng phải kiên quyết trước những biểu hiện xấu của các em để các em nhớ. Tôi lại có cách nhìn nhận khác. Nếu ta đổ lỗi cho sự nóng giận thì đây là điều mà thầy cô giáo cần phải hoàn thiện mình. Còn nếu muốn học sinh thấy được thái độ không đồng ý của ta thì thiếu gì cách để thể hiện. Nhẹ nhàng nhưng cương quyết, lời nói đi đôi với việc làm có thể làm cho học sinh vừa nể phục vừa hiểu thái độ của người thầy. Không thể triệt tiêu cái xấu này bằng một hành động xấu khác. Giải quyết tình huống bằng việc xé tập/vỡ... chẳng phải là người lớn đang gián tiếp dạy cho học sinh dùng bạo lực để xử lý vấn đề? Điều gì xảy ra khi các em nóng giận bạn mà trong tay đang cầm một cái ly? Làm sao thầy cô giáo có thể xử lý những tình huống các em xé bài kiểm tra trong khi thầy cô giáo vẫn làm việc đó với chúng? Ấy là chưa kể những tổn thương đem lại cho các em. Có thể các em sai nhưng các em cần được giáo dục trong tình thương yêu và sự chỉ dẫn. Xé đi những cuốn truyện mà để có nó các em phải dành dụm tiền ăn vặt để mua hoặc mượn từ bạn bè... từ đó những tổn thương khác lại nảy sinh. Không có truyện để bạn, một học sinh đã lỡ lấy tiền của bạn để mua lại sách, một học sinh khác bị bố mẹ đánh. Bị xé mất tập, học sinh phải ngồi hàng giờ để chép lại bài trong nỗi niềm cay đắng về lỗi lầm của mình mà không học được bài học nhân văn nào. Chính cách xử lý vụng về của người làm thầy đã đem lại những rắc rối không nhỏ cho học trò, tạo hình mẫu không tốt cho cách xử lý bằng đe dọa, bằng bạo lực hành hoành. Học trò cần phải được hiểu rằng em ấy đã sai và có thể bị trải nghiệm những kết quả xấu từ chính lỗi lầm ấy. Nhưng nhất thiết, học sinh ấy không đáng bị xúc phạm, bị coi thường.

Một hình thức cư xử tương đối lạnh lùng mà tôi cho là bạo lực đó là bỏ mặc học trò, coi như không thấy sự tồn tại của em ấy trong lớp. Không quan tâm, không hỏi han, không đếm xỉa gì đến sự tồn tại của học sinh này. Giáo viên thường dùng những câu nói trống không đại loại như *“tôi đâu có dám đụng vô mấy người, ba mẹ mấy người giỏi, còn mấy người thì luôn đúng mà”*. Có thể do những bất đồng không được giải quyết thỏa đáng giữa phụ huynh và giáo viên mà các em bị kẹt giữa “làn đạn” hai chiều. Không thể kể hết những tổn thương mà em học sinh này gánh chịu, cha mẹ cứ việc nói xấu thầy cô giáo và giáo viên cứ việc trả đũa. Hậu quả là các em mất lòng tin, cảm thấy không thể chịu đựng nổi bởi cách cư xử vô tâm và ích kỷ của người lớn. Không còn biết tin ai kể cả chính bản thân mình, nhiều em tỏ ra rất tuyệt vọng, không hề muốn tiếp tục học tập. Giả định rằng các em sẽ được nghỉ học như ý muốn, nhưng liệu các em có thể quên ký ức mình bị ghẻ lạnh, là người thừa, người vô tích sự trong lớp không? Có nghiên cứu nào đo được những tổn thương đó có mối quan hệ như thế nào đến

cách cư xử bạo lực, vô tâm, tàn nhẫn của các em sau này? Trong quá trình tham gia giảng dạy cho các lớp nghiệp vụ sư phạm, tôi đưa ra chủ đề thảo luận “*bằng kinh nghiệm cá nhân, bạn hãy nêu những tình huống mà giáo viên đã vi phạm nguyên tắc giao tiếp và ứng xử sư phạm*”. Tôi thật sự cảm nhận sâu sắc một số bạn đã bị tổn thương như thế nào. Gần mười năm trôi qua, cô sinh viên ấy vẫn không thể nào quên việc mình liên tục bị chuyển lớp vì bố mẹ đã kịch liệt phản đối nhà trường. Đến lớp nào, cô học trò như là cái gai của giáo viên chủ nhiệm lớp đó và kết quả cuối cùng cô ấy phải chuyển sang trường khác để học. Sự thất vọng và cảm giác rất ê chề mà sinh viên ấy chia sẻ với cả lớp, tôi thấy vẫn còn hằn in trong ánh mắt. Tôi không hề muốn phân tích lỗi này thuộc về ai? ba mẹ hay thầy cô? mà tôi chỉ muốn gọi đi một thông điệp *đã làm thầy cô thì cần có tấm lòng bao dung, rộng mở*. Thực tế đã chứng minh, có rất nhiều thầy cô đã để lại những dấu ấn thật sự tốt đẹp trong tâm hồn học trò, họ tượng trưng cho lòng quảng đại, là nhân cách lớn cho học trò noi theo.

Đuổi học sinh là hình thức làm tổn thương nặng nhất đến tâm hồn học trò. Tôi không thể hình dung hết được nỗi lòng của học trò bị đuổi học vì tôi chưa trải qua kinh nghiệm khủng khiếp này. Tôi chỉ nêu quan sát của mình về một trường hợp học sinh lớp 10 bị đuổi học do không hợp tác với thầy giáo chủ nhiệm và một học sinh nữ lớp 11 bị chuyển trường do những bất đồng sâu sắc với bạn bè. Xét về mặt bản chất thì cả hai hình thức này đều giống nhau vì học sinh buộc phải “trục xuất” khỏi trường học của mình. Nhưng cách cư xử một mất một còn của thầy lớp 10 gây lòng hận thù nơi học trò. Học sinh nữ được giải thích những lợi ích khi em chuyển trường và được tạo điều kiện để việc chuyển trường diễn ra suôn sẻ đã tâm sự là buồn vì nhớ trường nhưng không trách thầy cô. Có thể học trò đã sai, nhưng đuổi các em ra trường cùng với những nhận xét tiêu cực đã làm tổn thương sâu sắc đến tâm hồn của các em và đã đẩy gánh nặng cho người khác, cho xã hội. Đã có không ít trường hợp cứ tuyển học sinh thật nhiều để thu lợi nhuận, gần đến kỳ thi sợ ảnh hưởng đến kết quả thi tuyển lại “tổng” các em sang hệ bổ túc. Các em - giống như một món hàng, có lợi thì cứ mua và bán vô tội vạ. Nếu buộc các em thôi học là giải pháp cuối cùng sau mọi nỗ lực thì mong thầy cô hãy quan tâm đến hình thức tiến hành sao cho tốt nhất cho học sinh.

Tóm lại, những hình thức mà chúng tôi đề cập ở trên như la mắng, đánh, xé bài, bỏ mặc, đuổi học... chúng tôi muốn nhấn mạnh đến cách thức tác động. Cũng là hành vi đánh, nhưng những cách đánh khác nhau, giá trị giáo dục khác nhau. Tôi hoàn toàn không ủng hộ hình thức đánh, nhưng tôi phải thừa nhận rằng không phải nhát roi nào cũng gây tổn thương đến học trò. Tôi cũng không hoàn toàn ủng hộ hình thức la rầy học trò, nhưng có những lời la rầy của giáo viên, dù khó nghe nhưng được học trò chấp nhận và sửa chữa. Cũng có những lời nói như gai đâm làm tổn thương sâu sắc học trò. Vậy thì khi bàn đến *bạo lực* chúng tôi luôn gắn liền với hậu quả mà học trò phải gánh chịu từ tác động đó.

Một nguyên nhân chủ yếu gây ra những tổn thương cho học trò chính là nhân cách chưa tốt của người thầy giáo. Thầy giáo trục lợi, làm việc mang động cơ cá nhân sẽ dễ dẫn đến thiên vị, sẽ dễ vì cái tôi của mình mà áp đảo học trò. Muốn khắc phục tình trạng trên nên giải quyết từ gốc của vấn đề. Bản thân các trường sư phạm và các trường học nên yêu cầu cao về nhân cách người thầy giáo. Rõ ràng không phải ai cũng hợp với nghề này.

Nguyên nhân thứ hai là do thiếu kỹ năng giao tiếp và ứng xử sư phạm. Thiếu hiểu biết về tâm lý lứa tuổi cũng như những tác động đầy khéo léo, đầy tính nhân văn và mang lại hiệu quả giáo dục cao. Các sinh viên sư phạm cần phải được trang bị những kỹ năng trong giao tiếp và ứng xử với học trò, kỹ năng làm chủ cảm xúc. Sinh viên sư phạm cần nắm rõ những nguyên tắc chỉ đạo trong ứng xử sư phạm để định hướng cho hành động của mình. Cho dù người giáo viên ấy giỏi chuyên môn đến đâu nhưng chỉ cần một câu nói sai có thể ảnh hưởng xấu đến cả một cuộc đời của học sinh.